

ÚJSÁGÍRÓ ÁLRUHÁBAN A tényfeltáró riport kezdetei Magyarországon

„Mindenki észrevette azt a nagy változást, amely az utóbbi években a magyar napisajtóban végbement: a riportnak eladdig ismeretlen méretekben való térfoglalását. [...] Van ebben a riport-hajszában, melyet leginkább a boulevard-lapok elszaporodása hozott létre, túltengés is, van sok ízetlenség, sok haszontalan szószaporítás, a közönség ízetlenségére való spekulálás, de van egy nagyon jó oldal is: megvilágítja, nyilvánossá teszi a főváros életének olyan részleteit is, amelyek sokáig teljes homályban voltak, amelyekről nem is tudtunk és megismertet azzal a környezettel, amelyben élünk.”¹

A fenti idézet állításait szemlélteti a következő két történet. Mindkettő középpontjában a nagyvárosi szegénység áll, az újságírók módszere is hasonló, mégis egészen eltérő újságírói mentalitást tükröznek.

1897 húsvét vasárnapján a *Függetlenség* két rendőrségi tudósítója, *Révész Gyula* és *Molnár Márton* koldusruhát öltött. *Révész* a Belvárosi-, *Molnár* a Mátyás-templomban töltötte a napot, majd hosszú cikkekben számoltak be tapasztalataikról.² A lap nagy szenzációnak szánta munkatársai bravúráját, az egész számot e két írásnak szentelték. A címlapot szokatlan módon a két újságíró képei töltötték be: az egyik felvételen civilben, a másikon koldusnak maszkírozva láthatók.

A két riportert a rendőrség és a Népszínház segítségét is igénybe vette terve megvalósításához. A főkapitánysággal feltehetőleg amúgy is jó kapcsolatokat ápoló *Révész* és *Molnár* a főkapitánytól írásos engedélyt kért és kapott terve végrehajtásához. „Igazolvány Révész Gyula/Molnár Márton hírlapíró úr részére. Szóbeli bejelentésére tudomásul veszem, hogy a budapesti koldusélet tanulmányozása céljából maszkban jelenik meg a templomok ajtajában és felhívom a rendőri közegeket, hogy fentnevezett urat ezen tanulmányában ne háborgassák. Budapest, 1897. április 10-én.” Aláírás: *Rudnay Béla* főkapitány.

A „fellépésre” való készülődés, mint a kor népszerű társasági játéka, az amatőr színjátszás, kellemes multság volt a szerkesztőségben. Este megér-

¹ A palotákon túl. In: *Vasárnapi Ujság* 1913. 520. p. Idézet Antal Gézáné *Túl a palotákon* című, a külvárosi nyomorról szóló riportkönyvének recenziójából.

² Újságírók koldusruhában. Álrühában a Mátyás-templom és a belvárosi plébániatemplom koldusai közt. *Függetlenség*, 1897. április 18. (A továbbiakban: Újságírók koldusruhában)

keztek a Népszínházról a ruhák, éjjel 11-re a színház két fodrásza, akik előírászerű koldussá formálták a sajtó két elszánt munkását. A rongyokon kívül torzonborz haj és az egyik szemet takaró fekete kendő hitelesítette a koldusképet. „Megálltam a tükör előtt és utoljára rendeztettem a mankómat. A bohém társaság kacagva nézett és ötleteivel még jobban fölvidított” – számol be az átváltozásról és hatásáról *Molnár Márton. Révész Gyula* a műgonddal kialakított külső mellé romantikus felfogásban személyiséget is alkotott. Egyszerű öreg koldusként jellemzi magát, „rövidlátó, pápaszemes, fehérhajú aggastyán, akinek reszket a keze, aki nem evett már három napja és akit otthon öt nevetlen, apátlan-anyátlan unokája vár.” A tréfálkozások közepe átvirrasztott éjszaka után *Révész* és *Molnár* hajnali ötkor, „roskadozó, öreg léptekkel” hagyták el a szerkesztőséget és fiákeren hajtottak a templomokhoz. A két fiákerest beavatták a kalandba, ennek köszönhetően egyikük figyelmeztetni tudta a kocsból kiszálló *Révészt*, hogy dobja el a szivarját.

A templomban átélt kalandok főszereplői maguk az újságírók. Írásaik központi témája – különösen *Révésznél* – saját szenvedéseiknek ecsetelése. Mindketten kényelmetlenül feszengtek az önként vállalt szerepben. Megérkezéséről *Révész* így írt: „Kínos volt a helyzetem. Már ekkor sokan jártak az Eskü téren. Óh röntgen-sugár, jöjjön el a te országod, mert te láthatatlan vagy.” Melege van, a kocsmába kívánczik sört inni, szégyenkezik, és fáj a térdje a térdepléstől. *Molnár* egyenesen menekül az „előadás” végeztével. Úgy rohan a várakozó fiákerhez, hogy még arról is megfélemedezik, hogy öregesen bicegni kell. Az adakozók és a koldusok a cikkek mellékszereplői voltak. Az előbbiekről *Molnár* hosszabban és árnyaltabban, bár teljesen közhelyszerűen ír: „Némelyek lelki szükségéből adták az alamizsnát, másokról lerítt a bigottság, egyesek hiúságból dobtak, feltűnően, hogy mások is lássák, de az adakozók legtöbbször a könyörület, a szánalom indította.” A koldusokról festett kép mindkettőjükénél negatív. *Révész* így fejezi be cikkét: „A kétórás koldusélet eredménye harminchét krajcár és egy tapasztalás, amelyet az allegorikus festőknek ajánlok figyelmébe: az irigységet ne fessék zöldszemű szörnyetegnek, hanem öreg, vak koldusnak.”

Ezt a kísérletet veszélyes bravúrnak és bohém újságírói csínynek szánták, hogy megborzongassák és ezáltal szórakoztassák az olvasót. Erős ellenszenv és viszolygás érződik a társadalom e páriáival szemben mindkettejük cikkében, de különösen *Révésznél*. Az irodalmi színezet érdekében írásaikba valószínűleg fantázia szülte elemeket is keverték, s *Révész Gyula* még szerelmi motívumot is beleszótt a történetbe. A nagyobb lapok közül egyedül az *Új Idők* szentelt vállalkozásuknak egy kolumnát. A beszámoló az amerikaiás

merészséget emelte ki s azt, hogy a két újságíró olyan tökéletesen volt maszkirozva, hogy senki sem ismerte fel őket.³

Ez az attitűd abba az újságíróról kialakult felfogásba illeszkedik, amit ugyanabban az évben a Vidéki Hírlapírók Egyesületének ünnepén Győrben rendezett élőkép és a hozzá írt, a „Hírlapíró” című verses prológ is tükröz a „Közvélemény” szájába adva a következő szavakat:

„Napszámos és apostol egy személyben.
Sokszor követ el csínyt az én nevemben.”⁴

Révészék a cikkeik elé írt bevezetőben egy francia újságíró tíz évvel korábbi riportjára utalnak, aki szintén álruhában járt a koldusok között. A francia példával kapcsolatban nem találtam adatot. Pontosan tíz évvel azelőtt írta azonban híres cikksorozatát a Blackwell Island-i elmegyógyintézetéről *Nellie Bly*, a *New York World* riportere, aki úgy szerzett tapasztalatokat arról, hogyan bánnak a betegekkel, hogy maga is elmebetegnek tetette magát, és tíz napot ápoltként töltött az intézetben. Cikksorozata könyv formában is megjelent, „Ten Days in a Mad House” címmel. Ugyanezzel a módszerrel ismertette egy női börtön életviszonyait, leplezte le az embertelen bánásmódot. A szegények lakásviszonyait, munkakörülményeit feltáró, gyakran álruhában készített riportjai egy új műfaj, a tényfeltáró újságírás (*investigative journalism, undercover journalism*) megteremtői voltak, mely fontos eleme volt a Pulitzer által létrehozott, tömegekre alapozó, emberközpontú, szenzációt kínáló „új újságírásnak” (*new journalism*).

A Révészékétől egészen eltérő újságírói mentalitással találkozunk a szintén elsősorban rendőri riportjairól ismert *Tábori Kornélnál*. 1910-ben könyvet adott ki *Pesti élet* címmel.⁵ A kötet egyik írása a Nyomor és bűn címet viseli. Ebben bevezeti az olvasót egy a „tisztos polgári társadalom” előtt ismeretlen világba, a nyomorgók és a bűnözők közé. „Ugorjuk át azt a keskeny pallót, amely a nyomort a büntől elválasztja. (Vagy talán összeköti a kettőt?) Hogyan kerül a nyomorgó a börtönbe? Pingáljuk le röviden, személyes tapasztalás alapján” –írja.⁶ Kopott álruhát, parókát és szakállt ölt. Az átalakuláshoz ő is színházi segítséget, a Magyar Színház fodrászának szakértelmét vesz igénybe. Nem kér azonban támogatást a rendőrségtől, hisz célja

³ Újságíró mint koldus. In: *Új Idők*, 1897. I. köt. 441. p. (A továbbiakban: Újságíró mint koldus)

⁴ A verset *Szávay Gyula* írta. Hírlapíró ünnep Győrött. In: *Vasárnapi Ujság*, 1897. 253. p.

⁵ TÁBORI KORNÉL: *Pesti élet. Képes riportkönyv*. Bp. 1910. (A továbbiakban: *Pesti élet*)

⁶ Uo. 113. p.

éppen az, hogy ugyanazt az utat járja végig, mint mindenki, aki a rendőri őrszobán és a fogdában végzi.

A kötetben szereplő írások nem egy időben keletkeztek.⁷ A szóban forgó riport első fele a könyv megjelenésének évében már olvasható volt a *Tolnai Világlapjában*⁸, az áluhás történet azonban nem szerepel a cikkben. Ezt *Tábori* feltehetően 1904 táján írta, azután, hogy a főkapitánytól engedélyt kapott a pesti börtönök végiglátogatására. „A börtönt hivatalos kalauzolás útján nem lehet igazán megismerni. Próbát tettem hát, hogy mint fogoly fürkészem ki.”⁹ A börtön világának megismertetésén kívül igazi nyomozó munkát is végez. Egy letartóztatott bűnözőtől reméli ilyen módszerrel megtudni társai nevét.

Tábori otthonosan mozog ebben a világban. Az 1900-as évek eleje óta rendszeresen járt razziákra. Az 1909-ben írt „A bűn és nyomor tanyái” című cikkének tanúsága szerint a megelőző tíz év alatt 50–60 rendőrségi rajtaüté- sen vett részt¹⁰ és magánrazziákat tartott.¹¹ Az évek folyamán riporteri hoz- záállása és módszere is fejlődött, s maga is újnak tekinti, azt a módot, ahogy a társadalom perifériájára szorultakról ír. Ezt ugyanabban az írásában maga is szóvá teszi: „A budapesti szegénység és gazság fészkeit közönségünk jóformán csak azokból az újságcikkekből ismeri, amelyeket egy-egy ’dísz- razzia’ nyomán kezdő riporterek írnak érzelgős jelzőkkel tarkítottan.”¹² Az újságolvasó társadalom számára is szokatlan volt a nyomorral való kegyetlenül őszinte szembesítés. *Szántó I. Bélával* közösen írt, a pesti gyermeknyo- mort feltáró könyvében¹³ a kiváló riporteri, *Barna Izidor* pár évvel korábbi cikkére utal, ami arról szólt, hogy a gyárak környékén a nyomorgók a csa- tornák vizében melegednek. „A tudósításra iszonyodás és tamáskodás mu- tatkozott.”¹⁴

Ő mindkét reakciót el akarta kerülni. A hiteles ábrázolás érdekében szö- vegei tárgyyszerűek voltak, és mondanivalóját fényképekkel támasztotta alá.

⁷ A szerelmes Budapest című pl. már megjelent 1905-ben a *Tolnai Világlapjában*.(1517. p.)

⁸ Nyomor és bűn. (A budapesti rendőrség képeivel) In: *Tolnai Világlapja*, 1910. 3039. p. (A továbbiakban: Nyomor és bűn)

⁹ Pesti élet, 114. p.

¹⁰ „A zöld láng” című, 1913-ban megjelent írásában már több száz razziáról és patronázkörútról ír. *Érdekes Újság*, 1913. 40. szám, 14. p.

¹¹ „Befejezzük a magnéziumos fényképezést, elbúcsúzunk a detektívektől és magánrazzián bolyongunk tovább.” Razzia a Belvárosban. OSZK Kézirattár Tábori Kornél hagyaték (a továbbiakban T.K. h.) Fond 160/76. 193. p.

¹² A társadalom vezeklése. In: *Új Idők*, 1911. II. kötet, 467. p.

¹³ TÁBORI KORNÉL – SZÉKELY VLADIMIR: *Nyomor és bűn a gyermekvilágban*. Bp. 1908. A Nap kiadása

¹⁴ Uo. 1. p.

Egyik írásában a túlsúfolt nyomortanya borzalmainak ecsetelését e szavakkal hagyja abba: „A részletezést nem lehet folytatni anélkül, hogy visszataszító, undortkeltő ne legyen az írás is.”¹⁵

A fotográfia szerepéről így vélekedett: „Tessék csak megnézni a szöveget tarkító képeket. Itt nem csak elméleti fejtegetés következik, aminő sokszor és hiába elhangzott már, hanem a fényképezőgép objektív, kegyetlenül őszinte és semmivel nem szépíthető bizonyosságai sorakoznak elénk. Epizódok, jelenetek a pesti élet mélységeiből, csupa döbbenetes kommentár, amely *főlösseggé teszi az írásművészetet*, (kiemelés tőlem –T.E.) sőt olykor tiltó-táblát is állít elébe.”¹⁶ 1920-ban készült, „Egy halálraítélt ország borzalmaiból” című kötetében a fénykép egyenrangú a szigorúan tényközlő, rövid szöveggel.¹⁷

A „Pesti élet” bevezetőjében mely a Riport és fotográfia címet viseli, fogalmazza meg riporter ars poeticáját. „Az elsőség a fő. Meg a gyorsaság. Meg az információ teljessége. Meg az, hogy képet nyújtson a tárgyáról, ahelyett, hogy akár a pszichológusnak, akár a szociológusnak boncoló késével aprózná, elemezné. Az újságírónak meglátónak kell lennie, észrevevőnek, kérdezőnek. [...] Annak, amit látok, nem keresem itt a biológiai, szociológiai és etikai magyarázatait, hanem beérem vele, hogy a látottakat egyszerűen megrögzítsem, szóval és képpel.” Ez utóbbi egyre nagyobb szerepet kapott *Tábori* munkásságában.

Cikkei illusztrálására gyakran vett igénybe rendőrségi fényképeket,¹⁸ hivatásos fotográfusokkal dolgozott együtt,¹⁹ s maga is a fényképezőgéphez

¹⁵ A bűn és nyomor tanyái. In: *Vasárnapi Ujság* 1911. 697. p. (a továbbiakban: A bűn és nyomor)

Hasonlóan ír egy angyalföldi tömeglakással kapcsolatban is: „És a részletezést ne lehet folytatni anélkül, hogy megbotránkoztató és visszataszító ne legyen az írás.” A nyomor tanyái. Budapesti borzalmak. *Tolnai Világlapja*, 1913. február 16. 15. p. (a továbbiakban: A nyomor tanyái)

¹⁶ A nyomor tanyái

¹⁷ *Egy halálra ítélt ország borzalmaiból*. Razzia a budapesti nyomortanyákon. Bp. 1920. A külföldi jótékonyság felébresztésére szánt, francia, angol és olasz nyelvű album Huszár Károly miniszterelnök felkérésére készült. A könyv megjelenését két évig tartó „nyomorakció” követte. A kötethez és a vele együtt készült Uránia előadáshoz 240 razziakép és film is készült. Az első előadást további két reprezentatív, a kormányzó, a kormány és a diplomáciai testület tagjai, valamint neves közéleti személyiségek jelenlétében lezajlott bemutató, valamint 340 külföldi, Svájcban, Belgiumban, Hollandiában stb. tartott előadás követte. OSZK F 160/74. 206. p.

¹⁸ Nyomor és bűn

¹⁹ Több ízben jelentek meg írásai *Szőnyi Lajos* fényképeivel illusztrálva, pl. 1913-ban a *Vasárnapi Ujságban* „Szegény gyermekek” és „Utcai panoráma” címmel. Ugyanabban az évben „A pesti gyermek” és „A zöld láng” című írásait melyek az *Érdekes Újságban* láttak napvilágot, a nagynevű fényképész, *Erdélyi Mór* képei kísérték.

nyúlt segítségért.²⁰ Munkásságának egyik csúcspontja az Uránia Tudományos Társaság számára készített 50-60 diából álló „Razzia” című vetített előadás, amit 130-szor tűzött műsorra a tudományos színház.²¹ Az 1913. november 7-én bemutatott darabon Székely Vladimírral, a rendőrségi sajtóiroda vezetőjével dolgozott együtt. Feltehetőleg ehhez is felhasználtak rendőrségi képeket, de nem kizárt, hogy a felvételek egy részét Tábóri Kornél maga készítette.²² Akár amatőr fényképészként, akár csak azért, hogy a társadalom perifériáira szorult csoportok életének ábrázolásáról szóló riportjainál igényelte és megszervezte a fotográfusok részvételét, jelentős szerepet játszott a magyar dokumentarista fotográfia megszületésében is.

Az elsők között volt – talán a legelső – aki riportjaiban az írott szóval azonos súlyt biztosított a fényképnek – nem csak illusztrációként használva azt – és ezzel nagymértékben járult hozzá a kép hírértékének elfogadásához, ami a sajtófotó felvirágzásának előfeltétele. Felismerte, hogy a fotográfia, ami a valóság ábrázolásának par excellence médiuma, nem csak autentikusabbá teszi mondanivalóját, de biztosítja azt az életszerűséget is, ami a figyelemfelkeltéshez kell. Mert Tábóri moralista nézőpontból ábrázolja a sze-

²⁰ Tábóri Kornél fotográfusi tevékenysége további kutatást igényel. ALBERTINI BÉLA: Budapesti szociofotók – világháborútól világháborúig című tanulmányában (*Budapesti Negyed*, 2002/1-2. szám, 68–83. p.) az első szociofotósok egyikének tekinti Tábórit és megemlíti a Jacob Riis munkásságával való párhuzamot is. Tábórinak tulajdonítja az Uránia vetített képes előadásának felvételeit és részletesebben ír az *Egy halálraítélt ország borzalmaiból* című kötetről, amelyet szociofotósi életműve csúcspontjának tart. A könyv megjelenését megelőző írásában (Razzia a nyomortanyákon. *Vasárnapi Ujság*, 1920. 3. szám, 37. p.) azonban Tábóri Kornél a képekkel kapcsolatban Jelfy Gyulának, a folyóirat ismert fotóriporterének nevét említi. Tudomásom szerint egyik nagy múzeum sem, és az OSZK Kézirattárában lévő hagyatéka sem őriz bizonyíthatóan tőle származó fényképet. A sajtóban eddig egy alkalommal találkoztam Tábóri Kornél nevével fényképezőként. Az *Érdekes Újság* 1916. 47. számában megjelent „A meggyötört Erdélyből” című cikkének rosszul komponált képei azonban gyakorlatlan fotográfust sejtetnek. Számos esetben hivatkozik ugyan saját képeire, tisztázatlan azonban, hogy ez a kifejezés mit takar. A korabeli gyakorlat szerint jelentheti a saját gyűjteményében lévő felvételeket és olyan fényképeket is, melyeket az ő intenciói alapján készítettek hivatásos fényképészek. A *Pesti Naplónál* a lap budapesti kirakatának berendezése és a fényképeztetés szervezése munkaköri kötelessége volt Tábórinak az 1917-ben született szerződés szerint.

²¹ T.K.h. F 160/76. 3. p.

²² A *Vasárnapi Ujság* több fényképpel kísért cikkben számol be Tábóri Kornél és Székely Vladimír vállalkozásáról, az Urániabeli előadásról. Az illusztrációul szolgáló felvételek közül két bűnözőtípust, a „javíthatatlant” és „az alkohol áldozatát” ábrázoló fényképek már megjelentek egy évvel korábban a *Tolnai Világlapjában* a Nyomor és bűn című cikkben (ld. 8. sz. jegyzet), mint a rendőrségi fényképgyűjtemény darabjai. Tábóri és Székely többször dolgozott együtt. Nyolc könyvet írtak közösen. 1913. január 2-án mutatta be az Uránia színház „Az utca bűnei és erényei” című, 80 előadást megért, vetített képes bemutatójukat. T.K.h. F 160/76. 3. p.

génységet. Kulcsszava az objektivitás, célja az, hogy a valóság hiteles ábrázolása által szembesítse a társadalmat a szociális problémákkal és azok megoldására sarkalljon. „Nem szimpla látványosság kerekedik az efféléből – írja az Urániabeli előadást beharangozó cikkében –, „hanem tán szociális jelentőségű iniciativa is, amely fölrázhatja egy kicsit a társadalom lelkiismeretét.”²³ „Razziákon, nyomortanyákon jártunkban sokszor arra kellett gondolnunk, hogy mekkora szükség van a másik, grandiózus razziára, amelyet a társadalom rendezzen gyakorta a maga lelkiismeretére” – írta máshol ugyanabban az évben.²⁴

A korábban említetten kívül egy másik, szintén amerikai példa, lehetett hatással *Tábori Kornél* munkásságára: a dán származású *Jacob Riis*-é, akit az első újságíró-fotográfusként tart számon az amerikai sajtótörténet. *Riis* szintén rendőrségi újságíróként kezdte pályáját, akár Révészék és *Tábori*. Két amatőr fotográfus társával együtt végigjárta a New-York-i East-Side nyomortanyáit és – elsőként használva villanófényt – váratlan, megdöbbentő felvételeket készített az ottani állapotokról. Fényképeikből diavetítéssel kísért előadást állítottak össze, hogy *Riis* szavaival élve megmutassák „azt a nyomort és bűnt, amit tíz év alatt tapasztaltak, s amire semmilyen pusztaleírás nem képes”. A képek közül tizenkettő megjelent „Villanások a nyomornegyedből” címmel 1888-ban a *New York Sun*-ban, majd 1890-ben „How the Other Half Lives” címmel egy kötetben is.²⁵ Feltehetőleg ezt a mintát követte az osztrák *Emil Kläger* és *Hermann Drawe* is, mikor 1908-ban megjelentették a bécsi nyomortanyákról szóló könyvüket. *Kläger* szövegének tónusa nagyon emlékeztet *Tábori* objektív, leíró stílusára.²⁶

Amerika a sajtó érdeklődésének homlokterében állt a 19–20. század fordulóján. Az amerikai gazdasági fejlődés gyorsasága, a technikai újítások iránti érdeklődés és nem utolsósorban a tömeges emigráció irányította a távoli kontinensre a figyelmet. Szívesen idéztek a lapok amerikai példákat, így pl. gyakorta hasonlították Budapest fejlődését amerikai nagyvárosokéhoz, elsősorban Chicagóéhoz. A Révészék vállalkozásáról szóló beszámolóban az *Új Idők* is, a hasonló, álruhás amerikai – és nem francia (!) – mintát említve leszögezi: „A jó riporterek hazája Amerika.”²⁷ *Tábori Kornél* beszélt

²³ A bűn és nyomor tanyái. In: *Vasárnapi Ujság* 1911. 697. p.

²⁴ A társadalom vezeklése: In: *Új Idők*, 1911. II. kötet 467. p.

²⁵ <http://masters-of-photography.com>

²⁶ EMIL KLÄGER: *Durch die Wiener Quartiere des Elends und Verbechens*. Wien, 1908. K. Mitschke. Kläger szövegéből egy részlet és Drawe egyik képe megjelent: JALSOVSZKY KATALIN–TOMSICS EMŐKE: *Császári Bécs, Királyi Budapest .Fotográfia a századforduló idejéből*. Bp. 1996. Képzőművészeti Kiadó, 158. p.

²⁷ „Egyik New York-i lap munkatársa megtette azt a bravúros dolgot, hogy tolvajnak csapott fel, csakhogy megismerhesse a tolvajéletet és leleplezhesse a lapjában. Egy másik zsrna-

angolul, fordított is és 1911-ben, a Budapesti Újságírók Egyesületének szervezete alapján kultuszminisztériumi ösztöndíjjal hosszabb időt töltött Európa több nagyvárosában.²⁸ Tájékozottsága, világismerete alapján joggal feltételezzük, hogy mindkét példát ismerhette.²⁹ Tán nem véletlen az sem, hogy akárcsak Riis,³⁰ nagy érdeklődéssel fordult a nyomor áldozataivá lett gyermekek felé, és szintén Riishez hasonlóan, akit kortársai „slum reformernek” neveztek, a tényfeltáró munkája során szerzett tapasztalatát a szociális reformok melletti aktív propagandában hasznosította.³¹

A külföldi példák mellett nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni egy kézenfekvő összefüggést, azt, hogy mind a *Függetlenség* munkatársai, mind *Tábori Kornél* rendőrségi riporterek voltak.³² (A korabeli szóhasználat ezt a terminológiát elsősorban a rendőri ügyekkel foglalkozó újságírók számára tartotta fenn.) „A jó riporter egyben jó detektív is” –írta a *Tolnai Világlapja* egy a budapesti riporterek munkáját ismertető cikkében.³³ Ugyanígy emlékszik vissza a korszak egyik neves zszurnalisztája, *Fröhlich János* is: „(...) a jó rendőri riporternek detektívmunkát is kellett mindig végeznie, ha alapos, megbízható referátát akart nyújtani az olvasóközönségnek.”³⁴ A detektívmunka eszköztárának pedig fontos alkotóeleme volt az álcázás tudománya. A lesben álló detektívek „különböző álruhákba öltözködnek, majd női ruhákba öltözködve, mint munkásnő vagy kokott jelennek meg, így átöltözve álruhákban igyekeznek a gyanúsított egyén közelébe férkőzni”³⁵, hogy a bűncselekvény felderítéséhez szükséges bizonyítékokat beszerezve, a bűnöst leleplezzék és reá a törvény pallosával lecsaphassanak.”³⁶

liszta pedig hónapokig járt koldusgúnyában és aztán szenzációs cikkeket írt meg tapasztalatait.” Ld. 3. sz. jegyzet

²⁸ T.K.h. F 160/76. 3. p.

²⁹ Erre enged következtetni az is, hogy 1919-ben indított, rövid életű lapján, mely *Pest, riportújság* címmel jelent meg, többször visszatér egy nagyfülű, kaján arcú gyerekfigura, ami *Pulitzer New York Worldjének* híressé vált „Yellow Kid”-jét juttatja az olvasó eszébe.

³⁰ *Jacob Riis* második könyve a *Children of the Poor* címet viselte <http://masters-of-photography.com>

³¹ Alapítása óta részt vett a Gyermekvédő Liga munkájában, több gyermekvédelmi könyvet írt és mint a Liga propagandaügyeinek fizetetlen intézője 1930-ban újra lapot indított *Gyermekvédelem* címmel. T.K.h. F 160/74. 206. p.

³² A Budapesti Rendőrségi Rovatvezetők Szindikátusának egyik alapítója és elnöke volt. T.K.h. F 160/76. 3. p.

³³ Budapesti riporterek. In: *Tolnai Világlapja*, 1905. 429. p.

³⁴ *Detektív Krónika*, *Fröhlich János riporternaplója* I. évf. 1. sz. (é.n.), 23. p.

³⁵ *Sárközy Sándor* a *Detektív Szemlében* írja le egyik ilyen álruhás nyomozását az 1900-as évek elején, mikor három hétig csavargónak álcázva élt egy betörőbanda tagjai között. (*Detektív Szemle*, 1923. nov. 20. 10. p.)

³⁶ KRECSÁNYI KÁLMÁN: Detektívek figyelésen. In: *Tolnai világlapja*, 1912. 148. p.

A detektívtestületet sok kritika érte a tárgyalt korszakban, ám kétségtelen, hogy a nagyvárosi bűnözés terjedésével a budapesti rendőri szervezet e legfiatalabb osztályának működése kiemelt figyelmet kapott.³⁷ Az 1885-ben létrehozott detektívosztály (később detektívtestület) *Krecsányi Kálmán* igazgatása alatt, 1902 után indult rohamos fejlődésnek és vált modern eszközökkel dolgozó bűnüldöző szervezetté. Rendszeresen jelentek meg beszámolók bravúros nyomozásokról, és egyes sikeres detektívek nevét, mint *Bérczi Bélát*, *Sárközy Sándorét* jól ismerte az újságolvasó közönség. Magas beosztású rendőrtisztviselők rendszeresen írtak a lapokba, mint *Székely Vladimir*, *Hetényi Imre*, *Gegus Dániel* és maga *Krecsányi Kálmán*, a detektívfőnök. A bulvársajtó térhódításának köszönhetően állandó helye volt az újságok lapjain a nemzetközi szélhámosoknak és az őket leleplező „Pinkertonoknak”. A leghíresebb, természettudományos, pszichológiai ismereteiről és átváltozó képességéről nevezetes irodalmi mintadetektív, Scherlock Holmes történetének egyik első fordítója éppen *Tábori Kornél* volt.³⁸ A rendőrséggel szoros kapcsolatokat ápoló *Tábori*³⁹ 1920-ban azt írja, hogy ő maga rendezett nyomorazziákat a „rendőrség avatott asszisztenciájával.”⁴⁰

„Az újság annyi, mint a társadalom, amelyikben él. Aki sajtót mond, társadalmat mond” – írta *Bíró Lajos* 1911-ben.⁴¹ A két álház történet közötti különbség nem csupán két újságírói szemléletet tükröz, hanem egy társadalmi integrációs probléma, a szegénység és a bűnözés megközelítésének átalakulási folyamatába enged bepillantani.

Révész és *Molnár* a szegénység egy ismert és hagyományosan kriminalizált formája, a koldusok „veszélyes osztálya” felé fordult, akikkel szemben a társadalmi gondoskodás a normális társadalomba való hatósági visszakényszerítésben merült ki. A nyomornak az iparosodás és nagyvárosiasodás keltette újabb formái, a munkához jutás nehézségeiből adódó pauperizáció a szegényügy intézményi kezelésének egyre kiterjedtebb formáit igényelte, a

³⁷ A detektívosztály létrehozása sarkalatos pontja volt a *Thaisz Eleket* követő új főkapitány, *Török János* rendőrséget modernizáló átszervezésének. Az 1890-es évektől tanfolyamokat rendszeresítettek a detektívek képzésére. A *Tolnai Világlapja* Bűnügyi krónika című rovata pl. rendszeresen ismertette a neves detektívek, *Sárközy*, *Karsay*, *Beck*, *Magyary* vagy a legendás *Bérczi Béla* stb. szenzációs eseteit.

³⁸ *Sherlock Holmes feltámadása és egyéb bűnügyi elbeszélések*. Írta: CONAN DOYLE, fordította: TÁBORI KORNÉL. Bp. 1904. Csendőrségi Könyvtár

³⁹ *Boda Dezső* főkapitány kérésére megírta 1910-ben a budapesti rendőrség történetét, ami a *rendőrségi Almanach*ban jelent meg. T.K.h. F 160/76. 3. p.

⁴⁰ Razzia a nyomortanyákon. In: *Vasárnapi Ujság*, 1920. 32. p. A cikk az *Egy halálra ítélt ország borzalmaiból* c. album (ld. 14. sz. jegyzet) készítésének tapasztalatairól számol be. *Tábori* azt írja, a kötet készítése során tizenegy razziát rendezett.

⁴¹ BÍRÓ LAJOS: *A sajtó*. Bp. 1911. Politzer Zsigmond és Fia kiadása 3. p.

„munkanélküliség feltalálása”⁴² pedig a büntetőügytől független szociálpolitikai gondoskodás rendszerének kialakítását sürgette. A szegények iránt érzett társadalmi felelősség a 19. század folyamán jótékony egyesületek tevékenységében nyilvánult meg.⁴³ A kommunikációs csatornával nem rendelkező csoport, a nagyvárosi térben elkülönülő és így ismeretlen szegénység megismertetése, ezáltal a jótékony kedv, a figyelem életben tartása, társadalom biztonsága és mentálhigiénés állapotának megőrzése érdekében létfontosságú volt. *Boda Dezső* főkapitányt számos támadás érte, mert néhány arisztokratának – a jótékony kezdeményezéseiről közismert *Edelsheim-Gyulay Lipót* kezdeményezésére – megengedte, hogy razziákon vegyenek részt.⁴⁴ *Tábori Kornél* határozottan a védelmére kelt.⁴⁵ A szegénység láthatóvá tételében fontos szerepet játszott az a szociografikus újságírói érdeklődés és stílus, amit a szociális reformok iránt elkötelezett *Tábori Kornél* képviselt.

A nagyvárosi szegénység kialakulása, a tömegsajtó, és a bulvársajtó létrejötte a társadalmi valósággal való szembesítés új módját követelte. Két álrúhás példánk ezt a folyamatot illusztrálja. *Rudnay* főkapitány *Révészék* ötletét meghallva így kiáltott fel: „Végre egy nagyvárosi eszme!”⁴⁶ Az *Egyetértés* két újságírója valóban jól érzékelte a közönség szenzáció iránti igényét s a nyomor és bűn összefüggésének nagyvárosi problémáját. A heroikus újságírói póz, az irodalmias stílus és az egysíkú ábrázolás azonban csak felemás megoldást hozott.

Tábori Kornél az 1900-as évtized derekán felismerte, milyen jelentősége van a társadalmi erkölcs szempontjából a nagyvárosi szegénység és a deviancia árnyalt ábrázolásának, s hogy ehhez elégtelenek a korábbi újságírói módszerek. Meglátta a fotográfiának a valóság közvetítésében és eladhatóságában játszott fontos szerepét s azt, hogy a valóság megismertetése a tényeket pontosan és gyorsan ismertető, az irodalmitól eltérő írói stílust igényel.⁴⁷ A riportert az újságíró-társadalom felfedezőjeként fogta fel, akinek az a dolga, hogy feltárja a valóság rejtett sokszínűségét. Nem véletlen, hogy a pesti társadalom visszasságait bemutató, általa szerkesztett könyvsorozatnak

⁴² A fogalom kialakulásáról ld. ULICSKA LÁSZLÓ: A munkanélküliség feltalálása Magyarországon. In: *Korall* 2001. 5–6. 37–47. p.

⁴³ A szociális gondoskodás és a szegénység társadalmi megítélésének történetéről ld. GYÁNI GÁBOR: Könyörületesség, fegyelmezés, avagy a szociális gondoskodás genealógiája. In: *Történelmi Szemle* XLI(1999) 1–2. 57–84. p.

⁴⁴ BODA DEZSŐ. In: *Új Idők*, 1909. II. 14. 159. p.

⁴⁵ A pesti nyomor. In: *Új Idők*, 1909. II. 14. 161. p.

⁴⁶ Újságírók koldusruhában

⁴⁷ *Tábori* annyira vonzódott a fotográfiához, hogy egyik ifjúsági könyvét élő emberekről készült fényképekkel illusztrálta. OSZK Kézirattár T.K.h. F 160/77. 5. p.

a „Sánta ördög meséi” címet adta, utalva a francia realizmus 18. századi előfutárának, *Le Sage*-nak híres könyvére, melyben a sánta ördög felemeli a háztetőket, hogy egy salamancai diáknak megmutassa az igazi Madridot.

Táborin kívül számos újságíró foglalkozott a peremhelyzetben élők problémáival. Mások is felhasználták az 1910-es években a fotográfia drámai erejét ahhoz, hogy hűen ábrázolják a szociális elesettséget és reménytelenséget, mint *Kovách Lydia*.⁴⁸ Mások is öltöttek álruhát ahhoz, hogy az újságíróktól idegenkedők között információhoz jussanak. Így *Tonelli Sándor*, aki 1907-ben munkásnak öltözve a fedélközön kelt át az óceánon, hogy végigkísérje a kivándorlók útját vagy *Pásztor Árpád*, aki 1911-ben egy amerikai magyar „burdosházban” lakóinak életkörülményeit tárta fel pincérnek öltözve.⁴⁹ Mindketten saját felvételeikkel dokumentálták írásaikat.

Tábori Kornél esetében azonban olyan morális hozzáállással, valamint a tényfeltáró és reformer újságírás olyan teljes eszköztárával találkozunk, ami véleményem szerint kiemeli kortársai közül és a riport e műfajának hazai úttörőjévé avatja.

⁴⁸ KOVÁCH LYDIA: A régi apacsfészek Pest nyomora. In: *Érdekes Újság* 1913. 7. sz. 16. p.

⁴⁹ Magyarok közt a nagy vizen. In: *Vasárnapi Újság*, 1908. 173. p. Tapasztalatait később könyv alakban is megírta: *Ultónia, egy kivándorló hajó története*. Szeged, 1929.; PÁSZTOR ÁRPÁD: *Budapesttől a föld körül Budapestig*. Bp. 1911. Nyugat kiadása